

Антоній Мойсей, Аркадій Мойсей,
Буковинський державний медичний
університет,
Педагогічний коледж Чернівецького
національного університету
ім. Юрія Федьковича,
Чернівці (Україна),
antoniimoisei@bsmu.edu.ua

РОЛЬ ТА ПРИЗНАЧЕННЯ ІСТОРИКА В СУСПІЛЬСТВІ

Key words: *historians, historical thought, historiography motives, word, memory, inheritance ancestors, social collective memory, genetic component of the existence of the human race.*

Moysey Antony, Moysey Arcadiy THE ROLE AND APPOINTMENT OF HISTORIAN IN SOCIETY.

On the basis of a retrospective analysis of impulsive causes of historians' activities, of chroniclers, of oral narrators' descriptions of the past, the authors of the article determine the social, genetic and biological role and appointment of historians. This study connects several disciplines: history, philosophy, psychology, physiology.

Будапешт. Парк Ворошлігет. Замок Вайдагунрад.

В тіні величних платанів стоїть в оточенні ялинок кам'яна фігура самотнього ченця. Спираючись на таке ж кам'яне крісло, він задумливо сидить і тримає в правій руці перо, якого торкаються відвідувачі з надією на те, що збудуться їхні найпотаємніші мрії. Це – нотаріус короля Бели, літописець, який створив першу історію мадярів „Gesta Hungarorum”. Його ж ім'я залишилось досі невідомим.

Дивною видається доля людей, які присвятили себе служінню богині Кліо, вважаючи обов'язком передачу інформації про минуле. Що їх притягує до загадок забутих часів? Що змушує робити це, знаючи, що їх ім'я залишиться невідомим для наступних поколінь? Чим заманює їх минулина, що бажають для майбуття?

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поставлене у вступі питання протягом тривалого часу привертає увагу науковців. В контексті запропонованої теми цікавою видається думка М. Бердяєва про періоди відношення до „історичного”. За ним, у першому періоді перебування в усталеному ладі історичне пізнання не зароджується, тому що думка статична. Історична наука, на його думку, з'являється в добу роздвоєння і розщеплення історичних катастроф та катаклізмів¹. Англійський історик і філософ Робін Дж. Колінгвуд виділяв деякі риси, характерні для історії, а саме: а) вона починається із запитань, тоді як

записувач легенд починає з того, що щось знає, і розповідає про те; б) що вона гуманістична або ставить запитання про речі, які були вчинені людьми у певні моменти минулого; в) що вона раціональна або ж ґрунтується на відповідях, які дає на свої запитання, на підставах, посилається на свідчення; г) що вона саморозкривається або ж існує задля того, щоб розказати соціуму, що таке людина, аналізуючи, що вона зробила². Локалізацію історичної науки здійснює в своїх роботах Е.Д. Фролов. Колискою історичної науки було античне, греко-римське суспільство, вважає він. Філософія та історія – це перші науки в античному світі³. С.Я. Лур'є звернув увагу на політичну складову діяльності античних істориків⁴. Перехід від дологічного мислення до системного, коли людина могла відмежуватися від об'єкта дослідження, розкрито в роботах відомих істориків і етнологів Д.Д. Фрезера та Е.Б. Тайлора⁵. Український вчений Д.П. Урсу довів на конкретних фактах, що усна традиція в неписьменній Тропічній Африці була одночасно і формою існування історичних знань⁶. М. Еліаде спробував визначити параметри сприйняття людиною архаїчного суспільства, себе і свого місця у космосі⁷. Ідея Л. Леві-Брюля про колективні уявлення, які передаються з покоління в покоління, багато в чому пояснює механізм формування історичного мислення⁸. Дослідження, запропонованого в статті питання, було б неможливим без вивчення праць І.П. Павлова, Н.І. Красногорського, М.М. Кольцової, В.М. Смирнова,

С.М. Будиліна та ін.⁹ Нове підґрунтя для філософського осмислення ролі та призначення історика надає робота російського вченого Л. Гумільова „Етносфера”¹⁰.

Мета статті – дослідити призначення та роль історика в суспільстві на базі ретроспективного аналізу діяльності істориків різних країн та епох, а також філософів, психологів, фізіологів.

Виклад основного матеріалу. „Батько історії” Геродот, описуючи у V ст. до н.е. зіткнення між східним деспотизмом і еллінською демократією – греко-персидські війни, залишив для нас безцінні дані про скіфів, дако-гетів, мідійців, фрігійців, лідійців, карійців та інших народів. Він по праву може називатися великим прозаїком світової літератури, володіючи однаково як епічною могутністю, талантом драматургічної конструкції, так і методом живописної подачі матеріалу. Якою була мотивація його творчості? На початку свого твору „Historie Apodeixis”, відомого широкому колу читачів як „Історії”, автор визначив його мету: „Тут викладено дослідження Геродота з Галікарнасса, проведене для того, щоб зроблене людьми з часом не забулося і щоб великі і дивовижні справи, здійснені як еллінами, так і варварами, не залишилися незнаними, а також, щоб з’ясувати причини, чому вони воювали між собою”. Априорі він мав намір передавати інформацію наступним поколінням. Він не сумнівався в тому, що вона буде корисною для нащадків.

Швидше за все, не знаючи про наміри „батька історії”, Анонім пише хроніку „Діяння угорців”, він вважає, „...що нащадки до останнього покоління не повинні втратити” знання про вчинки попередників. Але водночас його турбує і правдивість переданої інформації. „Та якщо б високошляхетний рід Угорщини дізнався про початки своєї генерації і про всі їхні звитяжні вчинки з фальшивих селянських оповідань або з галасливих пісень жартівників, це було б вкрай недостойно та ганебно”, – наголосив автор і продовжив. – „Отож, набагато краще пізнати правду з вірної розповіді писань та з ясної інтерпретації історичних подій”¹¹.

Інший безіменний літописець, автор „Хроніки і діяній князів та правителів польських” („Cronicae et gesta ducum sive principum Polonorum”) – Галл Анонім (Gallus Anonymus) залишив для нащадків найдавніший польський літопис. Його твір складається з 3 книг і охоплює історію Польщі до 1113 року (період практично синхронний описуваному в руській „Повісті минулих літ” і „Чеській хроніці”

Козьми Празького). Історик достовірно виклав основні події, що ставить його роботу в ряд найцінніших джерел польської середньовічної історіографії. Що ж його спонукало до написання хроніки? Незважаючи на припущення деяких польських учених, що Галл написав літопис заради заробітку, або як вдячність за прийняття при королівському дворі, у введенні до своєї праці він наголосив, що збирається написати про „подвиги прославленого Болеслава, щоб зберегти їх для нащадків, які б могли його наслідувати”. Тобто виникає додатковий аргумент в мотивації автора – надія на те, що хороші приклади будуть наслідувані. Серед таких достойних діянь він вважав „ревну турботу про користь і нужди інших людей”¹².

В цьому ж геополітичному просторі декан Празької церкви Козьма (Cosmas) у 1119-1120 рр. написав першу хроніку своєї країни – „Чеську хроніку” („Chronica Boemorum”). У передмові до магістра Гервазія він вказав на деякі моральні аспекти подібної творчої праці. Звертаючись до нього за допомогою як до редактора, автор наголосив: „...я сподівався, що хтось з вас, долучивши до мого труда своє мистецтво, ознайомить з ним нащадків і тим самим прославить своє ім’я у віках”. Отже, Козьма розумів, що написана ним книга може принести славу і пошану в суспільстві. Але, за його словами, існують інші цінності, які для нього є важливими: „...я розповідаю, як можу і як умію, не через властиве людям марнославство, а тільки з остороги, щоб розказане мною не було забуто, а також через любов до всіх добрих людей, бо я хочу завжди бути до душі добрим людям, добрим та досвідченим, і не боюся бути неугодним людям глупим і неосвіченим”¹³.

На високому моральному рівні веде розмову про чернецькі подвиги Нестор Літописець (бл. 1056-1114 рр.), автор „Повісті минулих літ”, давньоруський агіограф. З самого початку свого твору він подав коротку анотацію: „звідки пішла Руська земля, хто в ній перший почав княжити і чого Руська земля такою стала”; та емоційно описує аскетичне життя чорноризців. Подібну тематику преподобний Нестор продовжує у „Житіях святих князів Бориса і Гліба та Феодосія Печерського”. Таким чином, переслідується мета передати не тільки фактологічну картину появи та розвитку держави, але і етична оцінка подій та діянь історичних постатей (як у випадку, наприклад, з оцінкою особистості князя Володимира Святославовича).

Фундатори молдавської середньовічної історіографії дотримуються аналогічної гносеологічної та етичної канви. Мова йде про найвідомішу й найбільш якісну в літературному плані працю „Літописи Землі Молдавської”, написану почергово Григорієм Уреке (від 1359 до 1594 р.), Мироном Костінім (від 1594 до 1661 р.), Іоном Некулче (від 1661 до 1743 р.). Ці літописи не були написані на замовлення правителів країни і тому відтворюють точку зору авторів, які користувалися певною моральною незалежністю від господарського авторитету, що дозволяло їм критично ставитися до історичних подій.

Григорій Уреке вбачав сенс свого твору в тому „...аби не потонули всіх країн минулі роки і не знали б що діялось, аби не уподобитись звірям та тваринам німим і без розуму...”. Аналізуючи роль історика в житті суспільства, він засвідчив: „Багато літописців описували події в країнах та залишили після себе матеріали, щоб і добре, і погане збереглося для синів та онуків як повчання, щоб від злого захищалися, а добрі справи, щоб повторювали, навчалися і виправлялися...”¹⁴.

Мирон Костін у вступному слові до свого „Літопису” турбувався про те, щоб „не забувалися справи в поступі країни”. Він закликав читачів любити книги. „Вчитуйтесь в написане, – радив хроніст, – воно навчас далеким від нашого ока речам – через минулі події розуміти майбутні”¹⁵.

Через певний час Іон Некулче, звертаючись до читачів своєї хроніки, висловлював сподівання, що вона дозволить „правителям та достойним людям оминати небезпеку, бути готовим дати відповіді та поради чи відкрити таємниці у військовій і дипломатичній справі”¹⁶. Отже, Некулче написав свій літопис не тільки з метою фіксації історичних подій, але й для того, щоб вони стали в пригоді послідовникам. Як Григорій Уреке та Мирон Костін, літописець поділяє думку про те, що історія має грати роль „вчителя життя” для сучасників і майбутніх поколінь.

Звісно, історики переслідували й інші цілі. Державний діяч і полководець Гай Юлій Цезар, невпинно прагнучи особистої диктатури, писав твори переважно для виправдання своїх дій і самозвеличення. „Нотатки про Галльську війну” присвячені військовій кампанії в Галлії (58-52 рр. до н. е.), яку очолив сам автор. В сенаті не раз звучав протест проти його дій, Цезаря звинувачували у тому, що він у Галлії використовує своє службове становище в особистих цілях. Намагаючись виправдатися, полководець опублікував свої походні нотатки, які здаються до-

волі поверхневими. Автор хотів довести, що він керувався інтересами держави, був мудрим, сміливим та великодушним. Він написав про себе в третій особі і намагався максимально наблизитись до об’єктивного тону викладу. Однак Цезар постійно замовчував випадки, коли вдавався до жорстокості і підтасовував факти там, де реальні події не дозволяли створити привабливий образ автора нотаток. Матеріал твору – опис звичаїв давніх галлів, їх воєнної тактики і військового мистецтва римлян становлять інтерес і для сучасного читача. Отже, мотив – політична доцільність, але фактологічна складова зберігає для майбутніх поколінь свою цінність.

Константинополь у X ст. знов став осередком розкоші, блиску та величі, яких не було в жодній європейській столиці. В цій „майстерні пишноти” розквітло образотворче мистецтво, будувались нові надзвичайно витончені палаци та храми. Відновився інтерес до культурної спадщини античності, що в коментарях мистецтвознавців визначається як „Македонський ренесанс”. Це явище припадає в основному на час правління імператора Костянтина VII Багрянородного (905-959 рр.). Одночасно правитель імперії був автором декількох творів: „Про феми”, „Про церемонії візантійського двору”, „Про управління імперією”. Остання книга була написана як конфіденційна настанова-повчання в управлінні державою для юного спадкоємця престолу, майбутнього Романа II (959-963 рр.). Праця Костянтина не була призначена навіть для освіченої еліти візантійського суспільства. На думку автора, в ній вміщувалося дуже багато довірливих порад і рекомендацій у дипломатичній сфері та галузі керування внутрішніми справами держави, надто відверто було висловлено особисте відношення до деяких представників імператорської сім’ї, що не дозволяло донести зміст трактату-повчання до широкого загалу.

Дослідники творчості Костянтина Багрянородного навіть не впевнені в тому, чи його праця досягла свого практичного призначення. Тобто, чи скористався батьківськими настановами той, для кого вони були написані, – син Роман.

Уважного читача та вдячного дослідника твір „Про управління імперією” знайшов тільки в Новий час, більш ніж півтисячоліття після того, як він був написаний. Робота містить у собі дуже багато цінної інформації про народи-сусіди Візантії, для нас особливе значення мають відомості про слов’ян та печенігів, географію та історію Київської Русі.

Навряд чи інша писемна пам'ятка Візантії Х ст. користувалася більшою увагою в науковій літературі.

Звертаючись „Во Христі, Царі Вічним, Василевсу ромеїв, до сина свого Романа, боговенчаного і багрянородного Василевса”, він мав найкращі наміри: „Зауваж, для тебе я пишу повчання, щоб в ньому об'єднались досвід та знання для прийняття найкращих рішень і щоб ти не грішив проти загального блага”¹⁷.

Великий київський князь Володимир Мономах (1113-1125 рр.), онук Ярослава Мудрого, син грецької царівни залишив по собі світлу пам'ять як розумний правитель і добрий організатор. На відміну від Костянтина Багрянородного, своє „Повчання дітям” адресував не лише їм, а й усім нащадкам князівсько-боярського стану, про що він написав: „Діти мої або хто інший, слухаючи мої повчання, не насміхайтесь з них, а прийміть до серця, і не лінуйтеся, а щиро трудіться”. Князь Володимир в державному управлінні звертав увагу на етичні норми поведінки: „Перш за все не забувайте убогих, якщо можете, годуйте їх, і подавайте сиротам. І вдову захистіть, не дайте сильним згубити людину. Хто б не був, правий чи винний перед вами, не вбивайте і не веліть убивати його; якщо і завинив хто в смерті, не губіть християнської душі”. Подібне стосується і етикету: „Найбільш шануйте гостя, звідки б він до вас не прийшов: простий чи знатний, може посол, – повчав Мономах, – якщо не можете пошанувати його дарунком, то пригостіть його їжею і питвом, бо він, мандруючи далі, прославить вас у всіх землях доброю чи злою людиною”¹⁸. Отже, бачимо явне прагнення передавати корисну інформацію дітям і онукам.

Далі цю тему розвинув Нікколо Макіавеллі (1469-1527 рр.) – італійський мислитель, філософ, письменник та політичний діяч. Флорентієць поставив у філософії та історії питання про співвідношення моральних норм та політичної доцільності. Він автор відомої праці „Князь” („Il Principe”), ввів у науковий обіг термін „державний інтерес”. Його праця, будучи актуальною і в наші дні, викликає у дослідників питання, чи автор „цинічний порадище володарів або шукач політичної істини”¹⁹. У контексті наших роздумів важливим є прагнення Макіавеллі передати наступникам свої думки, засновані на аналізі історичних подій, на дослідженні політичних реалій свого часу. Його робота присвячена Лоренцо Медичі, голові Флорентійської республіки і відомому покровителю мистецтв. В передмові, звертаючись до мецената, автор наголосив: „... Витративши багато часу та завзяття на обду-

мування того, про що встиг дізнатися, я вмів свої роздуми у невеличкій праці, яку надсилаю в подарунок Вашій світлості...бо бажав, щоб моя робота або залишилася Невідомою, або отримала визнання винятково за незвичність та важливість предмету”²⁰.

„Батько китайської історії” Сима Цянь (145-86 рр. до н. е.), автор роботи „Ши-цзі” („Історичних записок”) у 130 главах, що охоплює період від напівміфічного Жовтого Імператора (2600 р. до н. е.) і до сучасних йому часів, був першим в Китаї і одним з перших у світі (разом з Полібієм) істориком, який здійснив спробу систематизувати історичні дані, узагальнити їх та зробити певні висновки. Будучи сином імператорського історіографа Сима Тана, він на смертному одрі батька обіцяв йому продовжувати його дослідження історії. Але у 99 році до н. е., захищаючи людей, звинувачених у провалі кампанії проти хуннів, був сам засуджений до страти. В якості альтернативи за законами того часу засудженому пропонувалося відкуп чи кастрацію. Не маючи коштів і не забувши про свій обов'язок завершити та оприлюднити історію Китаю, він зголосився на останнє. Це дало йому змогу ще 8 років працювати над „Історичними записками”, які в китайській культурі є рівноцінними „Історії” Геродота.

Доколоніальна Тропічна Африка не знала писемності. Тому з двох видів історичного мислення – історіописання та історіомовлення – їм було притаманне друге. В дописемову добу, на думку українського африканіста професора Д.П. Урсу, усна традиція була водночас і формою існування історичних знань, колективною соціальною пам'яттю та самосвідомістю традиційного суспільства, механізмом передачі, збереження та накопичення інформації, засобом етносоціального згуртування на базі збереження таким чином історичної пам'яті²¹. Розмірковуючи про методологічні проблеми усної історії, професор стверджує, що історія як усвідомлена пам'ять про минуле існувала задовго до Гомера і Геродота. Тому він вважає, що Геродота можна називати не батьком, а сином історії. Муза ж Клію, на його думку, давньогрецьке уособлення мистецтва, історії, може бути її сестрою, оскільки виникли вони від одних і тих же батьків – Пам'яті та Слова. Саме пам'ять та слово були матеріальним підґрунтям дописемної культури і цивілізації. Не можна не визнавати думку про те, що ще до появи писемності в господарському та культурному житті людства відбулися найбільші відкриття. „У кожного народу існує свій період дописемної культури, дуже цікавий

і достойний серйозного відношення”, – стверджував Б.Д. Греков. І одним з досягнень цього періоду була усна історична традиція: „Головне завдання усної творчості на історичні теми – це збереження в пам’яті народу героїв, їх імен і подвигів; увага зверталася також на генеалогію героїв, непомітно переходивши у хроніку подій, пов’язаних з певною історичною постаттю”²².

Усна історична традиція органічно пов’язана з міфологічним мисленням первісної людини та її ритуальною практикою. Ще у своїй праці „Первісна культура” (1871) Е. Тайлор звернув увагу на ту обставину, що кожна з форм обряду на різних етапах свого існування, змін та послідовного розвитку сприяла визначенню спадковості, характерної для вірування народів, які перебувають на низькому чи більш високому рівні культури. Дослідник вказав на те, що для з’ясування суті обрядів потрібно зрозуміти, що вкладали в них люди віддалених епох і країн, представники зовсім інших шаблів культури²³. Дослідуючи цю ж проблему, Дж. Фрезер у „Золотій гілці” стверджував, що первісні люди вважали поведінку своїх давніх правителів і жерців досконалою, тому намагалися будувати життя за їх взірцем. На думку науковця, вони вбачали в ній бездоганну модель, створену у цілковитій відповідності до канонів варварської філософії²⁴.

Системно ця проблематика проаналізована у працях М. Еліаде. Учений спробував дати відповідь на запитання, як людина архаїчного суспільства сприймала себе і своє місце у космосі. Космос в її розумінні – це світовий порядок, встановлений здавна, який регулює всі відносини у всесвіті. Архаїчна людина, за М. Еліаде, відчувала себе нерозривно пов’язаною з космосом і його ритмами – на відміну від людини сучасної, пов’язаною з історією. „Історія” космосу і людського суспільства („священна історія”) встановлюється і розповсюджується через посередництво міфології. Ця модель може повторюватись нескінченно довго, доки міфи служать взірцями для церемоній, які періодично відтворюють великі події первісного часу. Вчений також справедливо наголошував на тому, що кожний ритуал має свою сакральну модель, архетип. Як приклад, дослідник навів давнє індійське прислів’я: „Ми можемо діяти так, як діяли на початку боги”, або „Так робили боги, так роблять люди” (Чадападха Брахмана). В цьому індійському прислів’ї, підкреслює М. Еліаде, резюмується вся теорія, яка стоїть за ритуалами народів. На думку дослідника, для „первісного

мислення” найважливіші акти повсякденного життя були представлені богами чи героями. Люди безкінечно лише повторюють ці взірцеві і парадигматичні дії²⁵.

Заглиблюючись у природу дологічного мислення, Л. Леві-Брюль звернув увагу на явище колективних уявлень. На початку своєї основної праці „Первісне мислення” він дав розгорнуту характеристику цього поняття: „Уявлення, названі колективними ... можуть розпізнаватися за наступними ознаками, властивими всім членам даної соціальної групи: вони передаються з покоління в покоління, вони розвиваються в окремих особистостях, залежно від обставин почуття поваги, страху, поклоніння тощо відносно своїх об’єктів, вони не залежать у своєму бутті від окремої особистості...”²⁶.

У пошуку відповіді на поставлене питання було б доцільно поцікавитися думкою філософа. Ми звернулися до робіт вейнфліського професора метафізичної філософії Оксфордського університету Р. Дж. Колінгвуда, у першу чергу до його книги „Ідея історії”. Професор порівнює підходи психології і філософії до історичного мислення. Психолог, на його думку, може аналізувати своєрідні різновиди психічних подій, які відбуваються в головах істориків; „він міг би, наприклад, довести, що історики – це люди, які вибудовують вигаданий світ, достоту як митці, оскільки вони занадто невротичні для того, щоб жити у реальному світі, та вони, на відміну від митців, проєктують свій вигаданий світ у минуле, бо пов’язують джерело своїх неврозів із подіями дитинства, всякчас повертаючись назад у марному намаганні розплутати їх”. Звісно, що цей приклад є лише демонстрацією широкого спектру підходів до предмету дослідження. В цьому випадку, психолог займається думкою історика, а не об’єктом цієї думки – минулим. Колінгвуд вважає, що для філософа тим фактом, що вимагає уваги, є не минуле, як для історика, ні думка історика про це минуле, як для психолога, а обидві ці речі в їхньому взаємозв’язку. Думка у її відношенні до об’єкта вже є не просто думкою, а знанням; отже, чим для психології є теорія чистої думки, психічних подій, абстрагованих від будь-якого об’єкта, тим для філософії є теорія знання. „Тоді як психолог запитує: як мислять історики? Філософ ставить питання так: як пізнають історики? Яким чином доходять вони до розуміння минулого?”. У своїх висновках дослідник приходить до думки про те, що історія призначена для самопізнання людства. Людині, на його думку,

важливо пізнати саму себе, свою природу. Пізнати себе, каже він, це довідатися, на що ти здатен, а оскільки ніхто не знає свого потенціалу, поки не спробує щось зробити, то єдиний спосіб про це довідатися – поглянути, що людина вже зробила. „Отже, цінність історії полягає в тому, що вона показує нам, що людина зробила, а отже, й вчить нас, що таке людина”, – підсумовує Колінгвуд²⁷.

Таким чином, пошук відповіді на питання: що рухає істориками і навіщо потрібно історичне мислення, дає нам змогу стверджувати, що всі вони намагалися передавати інформацію наступним поколінням, аргументуючи свою творчість різними мотивами, але завжди соціально значимими, корисними для суспільства. Виняток у виборі мотивації складають автори, які сподівались на отримання слави чи матеріальної винагороди, але, незалежно від справжніх особистих мотивів, вони, безсумнівно, виконували ту ж соціально спрямовану роботу з передавання інформації. Цей процес, як ми бачимо, відбувався ще задовго до появи письма та цивілізації. Безсумнівно є також факт усвідомлення важливості своєї праці.

Осмилення дослідженого в цій статті явища на рівні істориків, психологів чи філософів, як правило, не виходить за межі аналізу соціальних та психологічних параметрів. Хоча думка професора Д.П. Урсула про те, що історична інформація є складовою колективної соціальної пам'яті та засобом етносоціального згуртування на базі збереження історичної пам'яті, а також гіпотеза Л. Леві-Брюля про колективні уявлення, які передаються через покоління як щось властиве тільки людям, нашою хвилює на ідею розглянути проблему у більш узагальненому плані²⁸. До того ж, важливим здається вчення І.П. Павлова про другу сигнальну систему, висунуту ним у 1932 р., яка визначає принципові відмінності в роботі головного мозку тварин і людей. Мозок тварини відповідає лише на безпосередні зорові, звукові та інші роздратування або їх знаки, людина ж володіє, окрім того, здатністю узагальнювати словом незліченні сигнали. Друга сигнальна система виникла в процесі еволюції, в процесі суспільної праці. Здібність до узагальненого віддзеркалення явищ і предметів забезпечила людині необмежену можливість орієнтації у навколишньому світі і дозволила їй створити науку, в тому числі історію²⁹. Говорячи про відмінність людей від інших істот (мова, мозок, геном), вчені звертають увагу також і на такий фактор, як поведінка. Стверджується, що відмінною особливістю людського суспільства є рівень освіче-

ності, достатній для збереження накопиченого досвіду шляхом послідовного передавання інформації від покоління до покоління. Відомо, що деякі тварини також можуть обмінюватися уміннями, але ланцюжок передачі нового досвіду досить короткий, він губиться у рамках того ж покоління, де він був набутий. Наприклад, існують дані про те, що вовки, які попадали у капкан, при повторному зіткненні з ними вчать інших вовків розпізнавати та уникнути пастки, однак жодного разу не спостерігалася передача подібного досвіду вовчят³⁰.

Всі ці різні думки призводять до знаходження системної теорії, яка показала б важливість історичного мислення для всієї популяції *Homo sapiens*. На нашу думку, найбільш відповідає цим вимогам вчення про етносферу російського науковця Л.М. Гумільова. За ним, постійна мінливість у часі і просторі – закономірність природи. Для використання ресурсів ландшафту треба прилаштовуватися, а для цього необхідний час. Адаптація йде поколіннями; не внуки, а правнуки перших поселенців нової країни з незвичними для прашурів природними умовами засвоюють набір традицій, необхідних для благополучного існування. Тобто наслідування предкам формує склад людського колективу. Саме спроможність до неодноразової адаптації в найрізноманітніших ландшафтах і кліматах, підвищена пластичність дозволили людству як виду освоїти всю Землі, за винятком Антарктиди. Вчений наполягає на тому, що етнос є явищем біосфери, і всі спроби пояснити його через соціальні закони розвитку суспільства призводили до абсурду. Тому історію він вважає „фіксацією у часі біохімічних процесів людства на популяційному рівні”³¹.

Висновки. Можемо стверджувати, що передавання інформації від покоління до покоління є генетичною складовою існування людського роду. Історик, розуміючи соціальну необхідність своєї діяльності, виконує генетичну місію для всього виду *Homo sapiens*, попереджаючи суспільство про можливі помилки в своїх діях. Знання історії та етнології необхідні для запобігання помилок.

Знати один про одного народи сучасного світу забор'язані навіть з інстинкту самозбереження. Адже протягом всієї історії людства конфлікти часто вирішувалися військовими діями. Сьогодні використання термоядерного озброєння для вирішення подібних ситуацій може призвести до зникнення життя на планеті. В такій ситуації потрібні компроміси, толерантність, уміння дослуховуватися до

аргументів іншої сторони, зрозуміти їх. А для цього необхідно краще знати інші народи та країни, їхні традиції, тенденції розвитку, їхню культуру та політичну свідомість.

Тоді, за словами М. Бердяєва, розум має бути долучений до первісної мудрості людини, до тих першовідчуттів буття, які зароджуються на зорі людської історії та доісторичного життя, таке анімістичне розуміння світу притамане всім народам на першопочатковій стадії³².

Отже, передавання історичних знань є соціальною, біологічною, генетичною необхідністю, яку і виконують прихильники богині Кліо – історики.

ЛІТЕРАТУРА:

- ¹ Бердяев Н.А. Смысл истории / Н.А. Бердяев. – М.: Мысль, 1990. – С. 4-5.
- ² Колінгвуд Робін Дж. Ідея історії (пер. з англ. О. Мокровольський) / Р.Д. Колінгвуд. – К.: Основи, 1996. – С. 72.
- ³ Фролов Э.Д. Факел Прометея. Очерки античной общественной мысли. 3-е изд. – СПб., 2004; Фролов Э.Д. История и историк в античном мире // Античный мир и археология. – Саратов. – 2006. – Вып. 12. – С. 1-14.
- ⁴ Лурье С. Я. Геродот / С.Я. Лурье. – М.-Л., 1947. – С. 19.
- ⁵ Фрээр Д.Д. Золотая ветвь: Исследование магии и религии. Пер. с англ. – 2-е изд. / Д.Д. Фээр. – М.: Политиздат, 1983. – 703 с.; Тайлор Э.Б. Первобытная культура: Пер. с англ. / Э.Б. Тайлор. – М.: Политиздат, 1989. – 573 с.
- ⁶ Урсу Д.П. Историография истории Африки / Д.П. Урсу. – М., 1990 – 302 с.; Урсу Д.П. Методологические проблемы устной истории. [Электронный ресурс] / Д.П. Урсу. – Режим доступа: kemsu.ru/oldversion/PUBLIC/govorov1.
- ⁷ Элиаде М. Космос и история. Избранные работы / М. Элиаде. – М.: Прогресс, 1987. – С. 45, 54.
- ⁸ Леви-Брюль Л. Первобытный менталитет / Л. Леви-Брюль – М.: СПб, 2012 – С. 334-368.
- ⁹ Павлов И. П. Полное собрание сочинений / И.П. Павлов. – М.: Изд-во АН СССР. – 1940.-1949. – Т. 1-5.; Красногорський Н.І. Праці по вивченню вищої нервової діяльності людини і тварин / Н.І. Красногорський. – М., 1954. – т. 1; Кольцова М.М. Узагальнення як функція мозку / М.М. Кольцова. – Л., 1967; Смирнов В.М. Физиология сенсорных систем и высшая нервная деятельность. 2-е изд. / В.М. Смирнов, С.М. Будылина. – М.: Издательский центр „Академия”, 2004. – С. 217.
- ¹⁰ Гумилев Л.Н. Этносфера: история людей и история природы / Л.Н. Гумилев. – М.: ООО „Издательство АСТ”, 2004. – 575 с.
- ¹¹ Faptele unguirilor – Cronica notarului Anonymus, notarul regelui Bela. [Электронный ресурс] – Режим доступа: valohorum.blogspot.com/2011/12.

¹² Галл Аноним Хроника и деяния князей, или правителей, польских / Козьма Пражский, Галл Аноним. Чешская хроника. Хроника и деяния князей, или правителей, польских. – Рязань: Александрия, 2009. – С. 9-248.

¹³ Козьма Пражский. Чешская хроника / Козьма Пражский, Галл Аноним. Чешская хроника. Хроника и деяния князей, или правителей, польских. – Рязань: Александрия, 2009. – С. 11-248.

¹⁴ Ureche Grigore. Letopisețul Țării Moldovei...De la Dragoș-Vodă până la Aron-Vodă / Grigore Ureche // Letopisețul Țării Moldovei. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce. – Chișinău: Universul, 2006. – P. 23.

¹⁵ Costin Miron. Letopisețul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace / Miron Costin // Letopisețul Țării Moldovei. Grogore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce. – Chișinău: Universul, 2006. – P. 136.

¹⁶ Neculce Ion. Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija-Vodă până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat // Letopisețul Țării Moldovei. Grigore Ureche. Miron Costin. Ion Neculce. – Chișinău: Universul, 2006. – P. 266.

¹⁷ Константин Багрянородный. Об управлении империей / Багрянородный К. – М.: Наука, 1991. – 69 с.

З: oldru.narod.ru/biblio/kb_imp.htm.

¹⁸ Мономах Володимир. Повчання дітям / В. Мономах [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar09.htm>.

¹⁹ Макиавелли Никколо. Государь. Пер. с итал. / Н. Макиавелли. – М.: Планета, 1990. – 84 с.

²⁰ Там само. – С. 3-5.

²¹ Урсу Д.П. Историография истории Африки / Д.П. Урсу – М.:1990. – 302 с.; [Электронный ресурс] – Режим доступу: muzungu.mylivepage.ru; history.kemsu.ru/oldversion/PUBLIC/govorov1.

²² Урсу Д.П. Методологические проблемы устной истории. [Электронный ресурс] – Режим доступу: www.studopedia.ru.

²³ Тайлор Э.Б. Миф и обряд в первобытной культуре / Э.Б. Тайлор. – Смоленск: Русич, 2000. – С. 554.

²⁴ Фрээр Д.Д. Золотая вервь: Исследование магии и религии / Д.Д. Фрээр. – М.: Политиздат, 1983. – С. 252.

²⁵ Элиаде М. Космос и история. Избранные работы / М. Элиаде. – М.: Прогресс, 1987. – С. 45, 54.

²⁶ Леви-Брюль Л. Первобытный менталитет / Л. Леви-Брюль – М.: СПб, 2012 – 400 с. [Электронный ресурс] – Режим доступу: ua.convdocs.org

²⁷ Колінгвуд Робін Дж. Ідея історії /Пер. з англ. О. Мокровольський./ Р.Д. Колінгвуд – К.: Основи, 1996. – С. 55, 56, 64.

²⁸ Леви-Брюль Л. Первобытный менталитет / Л. Леви-Брюль – М.: СПб, 2012. – С. 348.

²⁹ Павлов И.П., Полн. Собр. Праць. – М.-Л., 1940-49. – Т. 1-5; Красногорський Н.І. Праці по вивченню вищої нервової діяльності людини і тварин. – М., 1954. – Т.1; Кольцова М.М. Узагальнення як функція мозку. – Л., 1967.

³⁰ Смирнов В.М. Физиология сенсорных систем и высшая нервная деятельность / В.М. Смирнов, С.М. Будылина. – 2-е изд. – М.: Издательский центр „Академия”, 2004. – С. 217.

³¹ Гумилев Л.Н. Этносфера: история людей и история природы / Л.Н. Гумилев. – М.: ООО „Издательство АСТ”, 2004. – С. 14-17, 29.

³² Бердяев Н.А. Самопознание (опыт философской автобиографии) / Н.А.Бердяев – М.: Международные отношения, 1990. – С 7.

Moysey Antony, Moysey Arcadiy. LA DESTINATION ET LE ROLE DE L'HISTORIEN.

Les auteurs de cet article définissent le rôle social, génétique, biologique – la destination des historiens basés sur une analyse rétrospective des motivations de l'activité des historiens, des chroniqueurs, des conteurs oraux des nouvelles sur le passé. L'étude a été réalisée à l'intersection de plusieurs disciplines: l'histoire, la philosophie, la psychologie et la physiologie.

Mots-clés: *historiens, pensée historique, motifs d'écrits historiographiques, mot, mémoire, héritage des ancêtres, mémoire sociale collective, composante génétique de l'existence de la race humaine.*

Мойсей Антоний, Мойсей Аркадий. РОЛЬ И НАЗНАЧЕНИЕ ИСТОРИКА В ОБЩЕСТВЕ.

Авторы статьи на основе ретроспективного анализа побудительных мотивов деятельности историков, летописцев, хронистов, устных рассказчиков известий о прошлом определяют социальную, генетическую и биологическую роль и назначение историков. Исследование проведено на стыке нескольких дисциплин: истории, философии, психологии, физиологии.

Ключевые слова: *историки, историческая мысль, мотивы историописания, слово, память, наследование предкам, коллективная социальная память, генетическая составляющая существования человеческого рода.*